

Daržo dydis

Didelis užimtumas neleidžia miestiečiams prižiūrėti didelių žemės sklypų, auginti daug įvairių daržovių – jiems nesinori prarasti dalies laisvalaikio, kuris taip reikalingas stresinėms gyvenimo situacijoms sušvelninti. Tačiau mažas daržas nereikalauja daug laiko, o bendravimas su augalais teikia džiaugsmo.

Būsimiesiems daržovių augintojams vienas aktualiausiu klausimui: kokio dydžio daržą reikia turėti, kad Jame išaugintų daržovių pakaktų maistui, o darbas taptų malonumu? Tiems, kurie daržo priežiūrai gali skirti tik po maždaug 2 valandas savaitgaliais, vokiečių daržininkai pataria pasirinkti 3–4 m² žemės plotą. Bene realiausią daržo dydį nurodė akademikas Tadas Ivanauskas. Jis teigė, kad asmeniui, dirbančiam vien savo jégomis, be pagalbos iš šalies, pirmaisiais metais užtektų įdirbtį 100 m² žemės.

Vėliau, kai šis plotas jau bus sukultūrintas, kasdien skirdamas apie porą valandų atlickamo laiko, dirbamos žemės plotą jis gali padidinti iki 200–300 m². O žmogus, kuris neturi kitų pareigų ir visą dieną išbūna sode, gali įdirbtį 400–600 m² žemės.

Kad ir koks būtų žemės plotas, svarbu, kad darbas Jame teiktų malonumą, kad dar liktų laiko poilsisiui, apmąstymams ir pasidžiaugti savo išaugintomis sveikomis daržovėmis. Daržus galima įsirengti ir ant palangių loveliuose, ant terasos grindų pastatomose talpyklėse. O jeigu prie namų yra nedidelis šiltnamis arba oranžerija, galima auginti ir egzotinių šilumamęgių daržovių, pratęsti apsirūpinimo daržovėmis sezoną. Visais atvejais daržininkavimas turėtų būti darnus darbo, poilsio ir dvasinio pasitenkinimo derinys.

Daržo dydį pasirinkite pagal savo poreikius

Daržo planavimas

Pradedantiesiems daržininkams kyla daug klausimų dėl daržo sklypo plano. Daržo sklypas turi būti suplanuotas taip, kad daržovėms būtu sudarytos optimalios augimo ir vystymosi sąlygos ir kad jas būtų patogu prižiūrėti. Dažnai pasinaudojama viduramžių Europos vienuolynų daržų pavyzdžiu. Vienuoiliai daržus įsirengdavo kuo arčiau virtuvės ir padalydavo juos į 4 kvadratinės lysvcs. Vieina kvadratinė lysvė būdavo 1,5×1,5 m dydžio, tarp jų būdavo 1,2 m pločio takeliai. Kartais lysvės aprėmindavo rasteliais, pakeldavo 10–15 cm. Iprastos lysvės daromos iki 1,2 m pločio, o tarpulysviai – bent 0,3 m pločio. Lysvės daržovės grupuojamos pagal auginimo sąlygas, aukštį ir kt.

Amerikiečių rašytojas Džekas Londonas (1876–1916) kūrinyje „Ménulio slénis“ apraše jauną amerikiečių šeimą, kuri radusi savo sielai tinkamą žemės sklypą pradėjo auginti daržoves, o lygiu pakraščius apsodindavo gėlėmis ir dovanodavo jas daržovių pirkėjams. Šiai laikais daržovės dažnai derinamos su gėlėmis ne tik gėlynouse, bet ir įvairiose talpyklėse.

Kai kurie daržovių augintojai lysvės paaukštindavo mediniais borteliais, tarp jų pilddavo deilingos kompostinės žemės ir į lysvės dugną dėdavo šildomujų medžiagų (mėšlo, žolės, šiukslių ir kt.). Šios pūdamos įkaisdavo ir šildydavo žemę su daržovių daigais. Taip atsirado inspektai (šiltlysvės).

Iš kur pas mus atkeliavo daržovės?

Daržovės į žmogaus gyvenimą atėjo ne iš karto. Pirmiausia buvo atkreiptas dėmesys į aplinkoje augančius augalus, išskiriančius savo vaisiais, lapais ar šaknimis. Supratus, kad šie augalai tinka maistui, juos imta rinkti ir naudoti.

Prasidėjus tarpžemyninėms kelionėms, buvo introdukuojami vis nauji augalai, ilgainiui jie tapo svarbia žmogaus mitybos racionaliai. Pavyzdžiu, iš Pietų Amerikos žemyno 1565 metais į Europą buvo įvežta bulvė. Pradžioje bulvės augintos kaip dekoratyviniai augalai. Atkreipus dėmesį į maistines jų savybes, šios daržovės atsidūrė ant turtingųjų europiečių stalų. Į Lietuvą bulvės pateko Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Augusto III (1696–1763) laikais, spėjama, per Rictavą. Iš pradžių bulvių laukai išplito dvarų žemėse, netruskus jas čmė auginti visi žemdirbiai. Dabar bulvės laikomos antraja duona.

Iš svetur pas mus atkeliavo šios daržovės (pagal Nikolajų Vavilovą): iš **Kinijos** (centriniai kalnynai ir vakarų Kinija) – sojos, ridikai, pupelės; iš **Indijos** (Birma ir Pakistantas) ir **Indonezijos** – pupelės, bastutinių augalų rišys; iš **Centrinės Azijos** (Kašmyras, Afganistanas, Pamyras, Uzbekistanas, šiaurės vakarų Indija) – žirniai, lėšai, pupos, pupelės, melionai, morkos, ridikeliai, svogūnai, špinatai; iš **Artimųjų Rytų** (Turkija, Irakas, Sirija, Palestina, Iranas, Sakartvelas, Arménija, Kaukazas) – svogūnai, salotos, raudonieji burukeliai, kopūstai, morkos, melionai, agurkai, moliūgai; iš **Viduržemio jūros regiono** – žirnių rūsys, bastutinių augalų rūsys, runkeliai; iš **Etiopijos** (Etiopija, Somalia) – žirniai, lėšai, pupos; iš **Pietų Meksikos** ir **Centrinės Amerikos** – pupelės, moliūgai, paprikos; iš **Pietų Amerikos** (Peru, Ekvadoras, Bolivija, Brazilija, Paragvajus) – bulvės, kukurūzai, pupelės, pomidorai, moliūgai.

Daržovių auginimo būdai ir vieta

Mažuose daržuose daržovės auginamos lysvče. Jei lysvės įrengiamos sunkiam dirvožemyje (molio, sunkaus ir vidutinio priemolio), tarplysviai, ne siauresni kaip 0,3 m, iškasami gilesni, nes tokį lysvių pakraščiai nevara, o gilesniuose tarplysviuose susirenka vandens perteiklius, ypač po smarkesnių liūčių. Lengvo dirvožemoje dirvose tarplysviai daromi sekliūs, tik išminami, norint sutaupyti dirvos drėgmę, kurios čia taip trūksta.

Kokias lysves daryti geriausia? Idealu daržovės auginti 1–1,2 m pločio lysvče, paliekant 0,3–0,4 m pločio tarplysvius.

Kaip orientuoti lysves? Geriausia atviroje vietoje esančios lysvės galus orientuoti pietų–šiaurės kryptimi. Tuomet augalus vienodžiau apšvies saulė.

Daržoves galima sėti ir sodinti eilutėmis išilgai arba skersai lysvės. Atviroje vietoje įrengtoje lysvėje patogiausia jas auginti eilutėmis skersai

Pakeltas lysves renkasi idealią tvarką mėgstantys daržininkai

Esterinis daržas

lysvės. Tai **plokščiosios lysvės**. Jos pranašesnės sejomaininiuose laukuose ir plotuose, kur norima daugiau eksperimentuoti.

Pakeltas lysves renkasi idealią tvarką mėgstantys daržininkai. Be to, tokias lysvės lengviau prižiūrėti. Jos neužtvinksta, greičiau išyla, bet ir greičiau išdžiūsta, todėl reikia daugiau laistytis. Pasodintas daugiametės daržoves žiemai reikia dengti. Lysvių borteliams naudojamos jvairios medžiagos: medinės lentoje, rąsteliai, gelžbetonis, plytos, įrengiami ir metaliniai, plastikiniai borteliai. Pakelty lysvių daržai naudojami ilgai, keičiamas tilk į jas supilamas substratas (ne mažiau kaip 15 cm storio sluoksniu).

Pagilintos lysvės retos, daromos ten, kur trūksta drėgmės. Tokių lysvių forma ir dydis pasirenkami pagal poreikius.

Inspektai (šiltlysvės) aktualūs tiems daržininkams, kurie nori ankstyvesnio daržovių derliaus. Jie gali būti dengiami sintetine arba daržo plėvle, tačiau jų gruntas neįdomas biokuru arba šildomas greitai kaistančiomis (dėl mikroorganizmų ciklos) organinėmis medžiagomis (mėšlu, augalų atliekomis, šiukslėmis

ir kt.). Inspektai gali būti šildomi ir elektra.

Miesto daržas. Mieste daržovės auginamos balkonuose, terasose, specialios talpyklėse (konteineriuose). Lietuvoje tai retas daržo tipas, kurį renkasi gamtos harmonijos ieškantys žmonės.

Fengšui daržas. Atitinka fengšui filosofijos principus – kiekvienas daržo elementas harmoningai dera su aplinka. Daržas turi džiuginti ne tik gėrybėmis, bet ir teigiamą energiją.

Miško daržas įrengiamas pagal miško biocenozės reikalavimus. Jame auginami daugiametiniai, paunksmę mėgstantys augalai, išdėstyti laisvomis grupelėmis. Labai dažni aromatiniai augalai. Tokius daržus gali įsirengti miestiečiai, turintys vasaros sodybas miškuose, laisvo planavimo želdynuose.

Virtuvės daržas. Virtuvėje esančios tarplysvių auginami greitos vegetacijos ir prieskoniniai augalai.

Estetinis daržas. Daržo lysvėse kartu derinamos daržovės ir gėlės.

Daržas šiltinamye. Daržovės auginamos jvairiai apsildomuose arba neįdomuose visokiu tipu šiltinamuose.

Ekologinės daržininkystės principai

Pagrindinė ekologinėje daržininkystėje taikoma taisykla – sudaryti kuo palankesnės sąlygas auginti daržoves.

1. Dirvožemis. Daržovėms auginti labiau tinka lengvesni ir vidutinio sunkumo dirvožemai, ypač šakniavaisinėms ir šakniagumbinėms daržovėms.

2. Dirvos dirbimas. Dirbant dirvą gerina jas struktūra, oro sąlygos joje, įterpiama traškų, augalų liekanų, sunaikinamos piktžolės, kenkėjai, ligos ir sudaromos tinkamos sąlygos sėti ar sodinti daržoves. Vykdant bearimą žemės dirbimą, sudaromos optimalias sąlygos dirvos mikroorganizmams vystytis.

3. Dirvos mulčiavimas. Ekologinėje daržininkystėje labai svarbu dirvą laikyti nuolat uždengtą mulčiumi, žaliosiomis trašomis, lapais ar kitomis medžiagomis. Mulčias pagerina mikroorganizmų veiklos sąlygas, skatina humuso susidarymą.

Mulčias pagerina mikroorganizmų veiklos sąlygas

4. Trėsimas. Ekologinėje daržininkystėje pagrindinė trāša yra kompostas. Trėsimas turėtų ne skatinti augalų augimą, o gerinti dirvožemio gyvybingumą maitinant dirvos mikroorganizmus.

5. Piktžolių naikinimas. Ekologiniame ūkyje piktžolių kickis ribojamas tinkamai pasirenkant sėjomainą, mulčiuojant dirvą, šienaujant, nudeginant piktžoles specialiais prietaisais ir kitaip būdais.

6. Sugretintasis auginimas. Šis auginimo būdas teigiamai veikia daržovių augimą dėl laipsniškos sėjos. Tankiau augantys augalai dengia dirvą, slopina piktžoles, geriau panaudojamos maisto medžiagos.

7. Sėjomainos. Tinkama sėjomaina ekologinėje daržininkystėje labiausiai lemia derlių, jo kokybę, racionalų dirvojoje csančių maisto medžiagų pasisavinimą, leidžia kontroliuoti piktžolių, ligų ir kenkėjų plitimą.

Žaliosios trāšos (sideratai) nustelbia piktžoles

ŽALIOSIOS TRĀŠOS

Pagrindinė žaliųjų trašų (sideratų) paskirtis – papildyti dirvą organinėmis medžiagomis ir azotu. Jas, priešingai nei mineralines medžiagas, augalai lengvai pasisavinia. Daugelio žaliosioms trāšoms naudojamų augalų šaknys fosforo rūgšties, kalcio, magnio ir kitų cheminių elementų ima iš giliųjų dirvos sluoksnių. Išterpus sideratų į dirvą, šie elementai tampa pricinami kultūriams augalam. Veikiamos mikroorganizmų augalų atlickos suyra ir virsta humusu.

Augalų apsaugos nuo ligų požiūriu žaliosios trāšos užima ypatingą vietą – atlieka svarbų sanitarių darbą. Jos nustelbia piktžoles. Kad sideratai netaptų piktžolėmis, juos būtina nušienauti arba įterpti į dirvą prieš subrēstant sėklomis. Sideratai naudingi tik tada, kai gerai auga ir sukaupia daug žaliosios masės. Jokiui būdu negalima jų sėti į nesukastą arba prastai sukastą dirvą.

Patartina sideratų įterpti butonizacijos (augalų raidos tarpsnis, per kurį išryškėja žiedpumpurai) laikotarpiu, kol dar nclabai sukietėj. Jie užkasami negliai: lengvoje dirvoje 12–15 cm

gylyje, o sunkioje – 6–8 cm gylyje. Patekėti į dirvožemį, greitai suskaidomi ir mineralizuojasi. Susidariusios humuso labiliosios medžiagos lengvai pasisavinamos augalų. Poveikis derliui – 3–4 metus. Kitas privalumas: į dirvą nepatenka piktžolių sėklų, kurių gausu šviežiame mėsle.

Nuėmus ankstyviasias daržoves, laisvą plotą verta užsėti žieminiais rugiais. 1 a reikia 2 kg sėklas. Priemolio dirvoje ji išberiama 3–4 cm, priesmėlio ir smėlio – 4–5 cm gylyje. Iki rudens žieminių rugiai gerai įsišaknija. Išaugusi žalioji masė vėlai rudenį arba anksti pavasarį įterpiama į dirvą, ši suariama iki 15–18 cm gylio ar sukasama. Giliai įterpti neverta, nes mažėja žaliosios masės mineralizacija. Daugiausia antžeminės žaliosios masės išaugina lubinai, po jų – ridikai, o mažiausiai – Baltosios garstyčios. Be to, lubinuose susikaupia beveik 2 kartus daugiau azoto nei kituose augaluose. Jų ir kitų ankstinių augalų bendroji masė prilygsta tokiam pat kickiui kokybiško mėšlo („Sodo spalvos“, 2017).

INDŲ PARINKIMAS AUGALAMS

Vadovaudamiesi patiktais patarimais sukurkite nedidelį estetišką darželį talpyklėse.

Indų dydis, medžiagos:

1. Indai turi būti pakankamo dydžio, kad juose tilptų ir galėtų optimaliai augti augalų šaknys, kad jie stabiliai išlaikytų augalus (neparirstu).
2. Medžiaga, iš kurios pagaminti indai, turėtų nekenkti augalamas tiesiogiai ir nereaguoti su augalų trąšomis.
3. Indai turi pralcisti vandenį iš vidaus (kad nesusidarytų jo perteklius ir nepradėtų pūti

šaknys) ir įlести oro iš aplinkos augalų šaknims kvėpuoti.

4. Geriausias indų ir kontūrinių augalų aukštčių santykis – 3:5.
5. Indų forma turėtų derėti su vyraujančių augalų lapų, žiedų ar žiedynų forma, įmantrių formų indai naudojami aplinkai puošti be augalų.
6. Indai, laikomi lauke, turi būti atsparūs nepalankioms aplinkos sąlygoms: didesnči drėgmei, temperatūros pokyčiams.
7. Indų proporcijos, spalvos, medžiagos, iš kurių jie pagaminti, turi derėti su aplinka.

Indai, laikomi lauke, turi būti atsparūs nepalankioms aplinkos sąlygoms

Jeigu kompoziciją sudaro kelių rūšių augalai, svarbu, kad pagrindinės rūšies augalų forma derėtu su indo forma

Augalų parinkimas indams pagal dekoratyvinės augalų savybes:

1. Augalų aukštis ir kero proporcijos turi derėti su indo dydžiu ir aukščiu.
2. Aukštčiausi augalai sodinami kompozicijos centre arba prie statinio prigludusiamame šone, toliau augalai žemėja ir dažnai kompozicija užsibaigia svirančiaisiais augalais, kurie pri-dengia indo kraštus. Syrantieji augalai itin vertingi: turint labai didelį indą ir neaukštus kitus augalus, jie vizualiai sumažina indo aukštę.
3. Augalų kero ir atskirų jo dalių forma turėtų derėti su indo forma. Jeigu kompoziciją sudaro kelių rūšių augalai, svarbu, kad derėtų pagrindinės rūšies augalų forma.
4. Kompozicijoje vyraujančios augalų rūšies spalva neturėtų sutapti su indo spalva, ji turėtų būti šviesesnė už indo spalvą arba kontrastuoti su ja; indai neturėtų būti margaspalviai.
5. Šviesesnių spalvų augalai turėtų būti kompozicijos viršuje ir šonuose.
6. Didžiausius kompozicijos kontrastus galima sukurti derinant 3 pagrindines chromatinas (raudoną, mėlyną, geltoną) ir 3 išvinstonės spalvas (violetinę, žalią, oranžinę). Baltas gėles galima panaudoti pagrindinėms spalvoms išryškinti. Švelninti spalvų perėjimą galima

Kvapusis bazilikas

(*Ocimum basilicum* L.)

Kilmė

Kvapusis bazilikas kilęs iš Indijos. I Europą atkeliavo XVI amžiaus viduryje ir greitai tapo mėgstamu pricskoniniu augalu.

Vartojimas

Vartojami švieži ir džiovinti augalai, lapų sulys, užpilas, aliejinė ištrauka, eterinis aliejus. Bazilikais skaninamos pomidorų ir kitų daržovių salotos, padažai, sriubos, jvairių varškės, žuvies, mėsos patiekalai, marmeladai, uogienės. Raudonlapiai ir kitų veislių bazilikai naudojami želdynuose.

Maistinė vertė

Baziliukose yra apie 1 proc. eterinio aliejaus, flavonoidų, raugų, vitaminų C, P, beta karoteno. Žolės užpilas žadina apetitą, gerina virškinimą. Tinka burnos, dantų, nosies gleivinės priežiūrai, gydo žaizdeles. Eterinis aliejus naudojamas parfumerijoje, aromaterapijam masažui, pirtyse, tonizuojant ir stimuliuojant, tačiau jo perteklius turi priešingą poveikį. Jo negalima naudoti nėštumo metu, po infarkto, sergant epilepsija, jei nepakenčiamas kvapas.

Veislės

Lietuvoje auginami 3 formų kvapicijų bazilikai: plačialapiai žaliais lapais (*O. basilicum* L. var. *latifolia*), raudonlapiai (*O. basilicum* L. var. *rubra*) ir smulkialapiai (*O. basilicum* L. var. *minimum*). Sukurta daug veislių, kurios viena nuo kitos skiriasi kero augumu, lapų dydžiu, forma, spalva, aromatu. Skirtingų veislių kvapas primena laurų lapų, muskatų ricšutų, anyžių,

kvapių pipirų, gvazdikelių, cinamono, citrinos, mėtų aromatus. Dažniau aromatingesnės plačialapės veislės.

Dekoratyvios veislės

‘Opal’. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai purpuriniai, ilgi, platūs.
‘Dark opal’. 40–60 cm aukščio ir pločio. Lapai juodai purpuriniai.
‘Compact’. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, dideli.
‘Rosie’. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai purpuriniai.

Bazilikas

‘Cinnamon’. Apie 65 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, ilgi, juntamas cinamono aromatas. Stiebai ryškiai purpuriniai, žiedai rožiniai.

‘Toscana’. Apie 60 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, stambūs, ruplėti. Sukaupia daug eterinių aliejų.

‘Siam ween’. Apie 60 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, juntamas saldymedžio aromatas. Stiebai ryškiai purpuriniai, žiedai violetiniai, žydi vėliau.

‘Sweet Genovese’. Apie 40–60 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, platūs, stambūs. Sukaupia daug eterinių aliejų.

Kitos veislės

‘Persian’. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, juntamas anyžių ir gvazdikelių aromatas.
‘Fine alto’. Apie 25 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, nedideli.

‘Fine verde’. Apie 50 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, gana smulkūs.

‘Italiano classico’. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, dideli. Žiedai balti.

‘Holy’. Apie 70 cm aukščio ir pločio. Lapai žaliai, platūs, ilgi.

‘Thai’. Apie 70 cm aukščio ir pločio. Lapai ilgi, siauroki.

‘Genovese’. Apie 50 cm aukščio, 35 cm pločio. Lapai žaliai, ilgi, gana platūs.

Vieta

Tinka saulėta ir šilta vieta.

Dirva ir substratai

Bazilikai gerai auga derlingoje lengvo priesmėlio ar priemolio dirvoje. Ji turi būti giliai įdirbtai, puveninta, geras struktūros, laidi vandeniu ir orui. I sunkesnę dirvą rekomenduojama iš rudenės įkasti pjuvenų, nerūgščių durpių, smėlio, organinių trąšų. Daigams tinka iš anksto paruošti specialūs daigų substratai.

Maisto medžiagų poreikis

Dirvoje turi būti daug maisto medžiagų.

Séjimas ir sodinimas

Séjama į dėžutes balandžio viduryje, sėklas užberciamas labai plonu žmės sluoksniu. Sudygsta per 10–14 dienų, daigai užauga per 35–40 dienų. Palankiausia temperatūra dieną – 18–20 °C, naktį – 15 °C. Kai pradeda formuotis pirmieji tikrieji lapeliai, daigai retinami.

Daigai sodinami 30×30 cm atstumais. Šiltinamye sodinami gegužės viduryje, lauke – birželio pradžioje. Prieš sodinant dirva tręšiama kompostu. Šaltesnę vasarą bazilikai lauke skursta. Šiltinamye auga puikiai, užauga didesni nei lauke ir sukaupia daugiau eterinių aliejų. Tinkama pomidorų, agurkų kaimynystė. Galima auginti vazonoose balkone, kambarjyje.

1 m² plotui reikia 0,1–0,2 g sėklų.

Augalo priežiūra

Prigiję daigai laistomi fermentuota dilgelių ištrauka, kartojama po 14 dienų. Laistoma, kai išdziūsta dirvos paviršius, pirmojoje dienos pusėje. Bazilikai nemėgsta šlapios dirvos. Labai jautrus šalnom.

Kenkėjai ir ligos

Bazilikus puola šliužai, sraigės, kopūstinių ir ropinių baltukų vilksrai, amarai, grambuolių, spragšių lervas. Jei šiltinamye kasmet auginami tame pačiame substrate, pradeda sirgti fuzarioze.

Derlius

Žydėjimo pradžioje (birželio pabaigoje–liepos pradžioje) bazilikai aromatingiausi. Džiovinti skirta žolė pjaunama paliekant 10 cm rašieną. Atželę bazilikai pjaunami dar kartą. Nuolat skinant viršūninius uglius su lapeliais skatinamas šakojimasis.

Džiovinama gerai védinamoje vietoje, apsaugotoje nuo saulės spinduliu, arba džiovykloje iš aukštėsničia kaip 35 °C temperatūroje. Laikoma sandariuose tamsoje stiklo induose, popieriniuose maišeliuose.